

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

מזן שר התורה רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

נפילת אפים למסיים מסכת

שאלה: ביש"ש ב"ק סוף פ"ז למד דין סיומ וסעודת מצוה בו, ושמתח סיומ, מהא דסיימו לכרות עצים למזבח בט"ו באב, ועבדינן ט"ו באב י"ט, וא"כ צריך להיות הדין פשוט שלא ליפול ע"פ ביום הסיומ (לפחות למסיימים) כמו שלא נופלים על פניהם בט"ו באב?

תשובה: שאני ט"ו באב שהיו בו כמה דברים [כדאיתא בתענית ל:].

אמירת "הדרן עלך"

שאלה: האם לכל נוסח ההדרן בחלק הראשון שלו (לא הנוסח המובא בגמ') יש מקור בחז"ל או במדרשים?

תשובה: קבלה מהגאונים.

שאלה: מדוע נתקן בהדרן לומר על ברכת למדני חוקיך ג' פעמים אמן, דהא בפ' סוטה נאמר ב' פעמים אמן, ובזה כ' האב"ע "פעמיים חזוק" ומנ"ל ג' פעמים?

תשובה: כל מידות חכמים כן, עיי' שקלים פ"ג מ"ג. [הרא"ש ביומא פ"ח סי' כ"ח כתב: ומה שאומר אותו תפילת כל נדרי שלוש פעמים שכן מצינו שכל דברי חכמים משולשים מגל זו מגל זו מגל זו וכו' (במנחות סה א) ובדומה לזה מובא בשקלים שם].

שאלה: האם "הדרן עלך" הוא לשון עבר או עתיד? יחיד או רבים? תשובה: תפלה.

שאלה: אם זו תפילה הרי זה לשון עתיד, אך מצאנו בערוך השלם (קוהוט) שכתב בערך "הדרן" בזה"ל: הוא כמו מהדר לימוד... ומזה בענין הסיומ שבכל מסכתא הדרן עלך פירוש זה - חזרנו עליך אף לאחר שהשלמנו קריאתנו דעתנו עלך והשבנו פנינו עליך וכן מהדר אפיה, משמע שהוא לשון עבר ולא תפילה לכאורה?

שאלה: אם זו תפילה, הרי לשונה ארמית וא"כ יש לאומרה דוקא בציבור כהא

דשבת י"ב ע"א. ובשו"ת מהר"מ מיניץ סי' קי"ט כתב שטוב לחזור בסיומ אחר מנין רק כדי לומר קדיש?

תשובה: כל העוסק בתורה שכינה כנגדו (תמיד ל"ב) ומותר לומר בל' ארמי ביחיד כמ"ש בשבת י"ד ב'. מצינו בגמ' מנחות ס"ז א' יאה רעוא דאחזי' בחלמא וכה"ג בכ"ד. (ר"ל, דממקום שהקשינו בא התירוץ, דבשבת שם איתא דר' אליעזר כשבא לבקר חולה לעיתים היה מתפלל בל' ארמי רחמנא ידכרינך לשלם, וע"ז השיבו בגמ' שאני חולה דשכינה עמו, ומאחר וגם לגבי העוסק בתורה איתא בתמיד דשכינה עמו, לפיכך אפשר להתפלל ביחיד הדרן בל' ארמי. כן מצינו במנחות ס"ז א' דרבא בעת שלמד הסתפק בענין מסיומ והתפלל בל' ארמי שיענהו משמים בחלום - "יאה רעוא דאחזיה בחלמא", וכהאי גוונא בכמה דוכתי). (אורייתא - ב)

כתב: "וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה. ונתבלבל השמחה במהומות גדולות, על ידי סיבות קשות. ותליתי הסרחון בי, שעברתי על דברי רבותיי, שלא שמעו מעולם דבר זה. על כן לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן. ובמילה ג"כ, לולי צערא דינוקא. אבל במצות אחרינא לא, ובוודאי כל דבריהם בקבלה, ובסודות פנימיות, על כל שיחה ומלה. ואיך נתקן דוקא לאותה מצוה, ולא לענין אחר. דהא ב"ט מחויב להרבות בסעודות, ולשמות. ואפ"ה לא מברכינן. ומ"מ סיומ הספר הוא סעודת מצוה לכולי עלמא."

ג] מה נחשב לסיומ מסכת. סיומ מסכת האם הוא דוקא כשלומדים עם רש"י ותוס' או אפשר לעשות סיומ של הגמ' לבד והאם אפשר לעשות סיומ אפילו אחרי כמה שעות של לימוד או צריך שימשך הלימוד ימים או שבועות, בשם הסטייפלער ידוע (ראה ארחות רבינו ח"ב עמ' נ"ז) שאם מבינים הסוגיות הוי סיומ גם אם לומדים את המסכתא בלי פירוש רש"י ותוס', אבל אם אינו מבין רק קורא לא נחשב סיומ, ואם זוכר את הסוגיות אפשר לעשות סיומ על מס' תמיד או מעילה וכדו' אחרי לימוד של שעתיים ושלש, ויש סוברים דסיומ על מסכת קצרה הוי סיומ רק אם הגיע לה בדרך לימודו ולא כשלמד ע"מ לסיים (ראה שו"ת האלף לך שלמה ס' שפ"ה).

ד] כמה זמן אפשר לאחר את הסעודה מעצם הסיומ. בשו"ת מהר"מ מיניץ (הובא בש"ך יו"ד סי' רמ"ו סי' קי"ט) כתב רב או ראש ישיבה שהוא לומד מסכתא עם חבריו ותלמידיו וכשבאו לסוף המסכתא משייר מעט בסוף עד שעת הכושר וכו' ואם סיים לא מכבר את המסכת ולא שייר בלמודו האם נמנע ממנו לערוך סיומ עם סעודת מצוה כדנה. כ' ע"ז הגר"ח ק"ק אם סיים כבר סיים, יש להסתפק לפי דברי הגר"ח ק"ק מה הדין במי שסיים בבוקר האם יכול לעשות הסעודה בצהרים, או שבסיום מסכת יש להסמיך תיכף לסיומ סעודה, ומשמע מדבריו שצריך להסמיך הסעודה לסיומ, ויש להבין החילוק בין זה לברית מילה שנוהגים שאפשר לא להסמיך ואין זה מעכב וגם בימי תענית עושים הסעודה של הברית מילה במוצאי הצום ומחשיבין זאת לסעודת מצוה ומאי שנא, ומה שנראה דצ"ל ששם בברית דין הסעודה הוא ביום המילה ולכן כל היום הוא יום טוב, אמנם סיומ מסכת אינו דין ביום אלא הוא דין שצריך לשמוח בשעת הסיומ, ואפילו שלשון הגמ' בשבת עבידנא יומא טבא לרבנן צ"ל שלא דווקא, וכמו שכבר כתב רבינו לעיל שאין זה פוטר אותו מתחנון ולכן כל הסעודה הוא רק תיכף ומיד לסיומ. אמנם בשו"ת חוות יאיר סי' ע' כתב דעד ג' ימים הוי סעודת מצוה והביאו הפתחי תשובה (יו"ד סי' רמ"ו סק"ח), אעפ"י בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' מ"ה כתב דאין לסמוך על דבריו להלכה להקל באכילת בשר בימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב, הנה דברי החו"י יש חיודש עצום, דלא זו בלבד שאפשר לעשות את סעודת המצוה לאחר יום ויומיים אלא שסועד חוזר וסועד עד יום שלאחריה אף כמ"פ והכל הוי סעודת מצוה, שהרי הוכיח הלכה זו ממה ששלמה עשה

א] סעודת סיומ מסכת. מקור העניין בגמ' (שבת קי"ח ע"ב). ואמר אב"י תיתי לי, דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. ופסק הרמ"א בשו"ע (יו"ד סימן רמ"ו סעיף כ"ו). "כשמסיים מסכת, מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה" ובש"ך (שם ס"ק כ"ז) כתב דכיון דהוי סעודת מצוה מותר לאבל תוך י"ב חודש לאכול שם. והרמ"א הלך לשיטתו וכתב בהל' תשעה באב (סי' תקנ"א ס"י) דמותר לאכול בשר ולשתות יין אף בשבוע שחל בו תשעה באב בסעודת סיומ מסכת, לכל השייכים לשמחה זו, ע"ש. ובפתחי תשובה (שם סק"ח) הביא משו"ת חות יאיר (סימן ע') דאף יום שאחריו הוי סעודת מצוה, ע"ש. והנה הרמ"א ציין לדברי הגמ' בשבת באב"י שעשה יומא טבא לרבנן כאשר צורבא מרבנן שלים מסכתיה, אך החות יאיר פקפק שם דאין מזה כל ראייה דהוי סעודת מצוה, אלא דמרוב חביבות התורה היה אב"י עושה יום טוב לרבנן, דהלא כיוצא בזה אמרו בקידושין (ל"א ע"א) דרב יוסף סגי נהר אמר: "מריש הוי אמינא, מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקינא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה, מאן דאמר לי דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן". וכי סלקא דעתן דסעודות אלה הוי סעודת מצוה. אך מ"מ כתב אף החות יאיר להסכים לעצם ההנחה דסעודת סיומ הוי סעודת מצוה, וכתב: "ומ"מ אין צריך ראייה דאחר שנעשית מחמת גמר דבר מצוה ודאי ה"ל סעודת מצוה", ע"ש.

ב] מקור נוסף לסעודה והשמחה. ובאמת מצינו בדברי חז"ל עוד מקור מפורש דהוי סעודת מצוה במדרש שיר השירים רבה (פרשה א' ט'): "ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו, א"ר אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה." - ובהגהות אשרי מסכת סוכה (פ"ד ס"ו) הביא מאור זרוע דמדרש זה הוא מקור למנהג "וחתני תורה רגילין לעשות בשושבינין סעודה גמורה ומזמנין את הקהל ונותנין להם מאכלים טובים ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש בתחלת שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית וגו' אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. ואכן כתב האור זרוע (הל' סוכה סי' ש"כ) שבסעודה זו נותנים אוזנים ותרנגולין, ע"ש. וביים של שלמה (ב"ק פ"ז סי' ל"ז) הפליג מאוד בשמחה זו ופסק הלכה למעשה: "ומשום זה היה נראה לברך שהשמחה במעונו בסיומ מסכת. דאין לך שמחה יותר לפני הקדוש ברוך הוא, אלא שמחה ורינה של תורה. דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה." - ושוב

סיום הש"ס

פורק עול מי שלמד חצי מסכת בהיותו פורק עול, ולמד זאת בתור חכמה, ולא לקיים מצוות התורה, ואח"כ חזר בתשובה, והשלים את המסכת בהיותו יר"ש, יש לצדד שכל מה שלמד בנעוריו אי"ז תורה ויצטרף להשלים חצי זה, ואף שכתבו רבותינו דברי תורה לא מקבלים טומאה, מ"מ לימוד כזה גם ד"ת לא נחשב.

ברכת התורה נחלקו רבותינו אם ברכה"ת היא כמו ברכת הפירות שאקור ללמוד בלא ברכה, וכ"כ באו"צ, או שמא ברכה"ת נצרכת אך לא מעכבת את הלימוד. ומעתה, יש לדון למי שלמד כל ימיו ללא ברכה"ת אם נחשבת לו מצוה הבאה בעבירה ולא יוכל לקיים, והיותר מסתבר שמוצה"ה היא וגם סיום כזה יקרא סיום. שהרי ברכות אינן מעכבות גם לשיטת האו"צ.

רובו ככולו מי שלמד את רוב המסכת לא יוכל לעשות סיום מדין רובו ככולו דהא אין זה סיום. אמנם אם החקיר מילה או שתיים הן אם לא אמרם הן אם לא הבין נהגו להחשיב זאת כסיום. ומסתבר שאין דין סיום כדון ההלל שאם לא אמר מילה אחת אפשר שברכתו לבטלה, אלא יקוד הסיום הוא לדעת כל ענייני המסכת על מתכונתם גם אם פרטים יחסרו לו.

שינה מי שלמד באיקור בהיותו אבל ב"מ [אף כי בירושלמי איתא מי שהיה לכוט על התורה אין כזה איקור וכך מספרים שעשה הרוג'צ'ור כידוע], יש לדון לימוד זה כמצוה הבאה בעבירה ואין סיומו סיום, וכן מי שלמד במקום המוטון, [בתמונה של הגר"ח זוננפלד בהיותו הולך עם פרופסור מסריק ראש ממשלת צ'כוסלובקיה, נראה הגר"ח מחזיק את כובעו מהצד הפנימי, ויש מוכיחים מזה שמוותר להרהר בלימוד בידים מוטונות שהרי המ"כ' שנתן הכובע נחשב מוטון בגלל הזיעה]. גם זה נחשב לו כמצוה הבאה בעבירה, וכן מי שעבר על 'בל תשקצו' המוזכר בס' צ"ב. עוד יש להתבונן למי שלמד בחלום וזכר את מה שלמד, האם נחשב לו סיום ומסתבר שמעשה של ישן לא נחשב מעשה, ראה 'תוס' בב"ק ד. לענין ישן שהזיק ויש לחלק.

עיון הלימוד

הרב מ. קרליבך

בקושיית המהרש"ל שאין ברכת 'שהשמחה במעונו' בסיום מסכת

המהרש"ל ביש"ש בב"ק [פ"ז ס' ל"ז] כתב שעל השמחה הגדולה של סיום מסכת מן הראוי לברך ברכת שהשמחה במעונו, וכדאמר אב"י בשבת [דף ק"ח]: יתתי לי, דכי חזינא צורבא מדרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן. [והוסיף בסוף הפרק, דאב"י היה חולה ועני כ"כ, ועכ"ז מתוך חביבות טרח לעשות סעודה לכל החכמים], ואין לך שמחה יותר לפני הקב"ה, אלא שמחה ורינה של תורה, עכ"ד המהרש"ל.

ובאמת כן הורה לדינא הר"א טירנא והביאו בלבוש [בסוף ההלכות, בהמנהגים סל"ה] לברך שהשמחה במעונו בשעת סיום מסכת, וסיים [שיש מקומות] שלא נהגו כן, [והראני זה הרה"ג ר"א הבר].

אכן המהרש"ל סיים וז"ל, הוריתי פעם א' הלכה למעשה [לברך שהשמחה במעונו], ונתבלבלה השמחה במהומות גדולות, ע"י סיבות קשות, ותליתי הסרחון בי, שעברתי על דברי רבותי, שלא שמעו מעולם דבר זה.

ובערוה"ש [יו"ד ס' רמ"ו סמ"ה] כתב בישוב קושיית המהרש"ל, דהנה יל"ע בנוסח הברכה 'שהשמחה במעונו, דהול"ל 'שהשמחה בכאן, אלא הפ' להיפך דבעוה"ז אין שמחה שלימה, דעיקר הנישואין הוא רק משום שעתיד למות, וע"כ צריך לישא אשה ולהוליד בנים, ולכן מברכין דאף שהשמחה כאן אינה שלמה, עכ"ז במעונו השמחה שלמה, אך בסיום השמחה פה עצום ורב, ואין מקום לברך שהשמחה במעונו.

אמור"ר הגאון שליט"א ביאר בהקדם מה דהנה דוד המלך משורר 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', ויש להעיר בדקדוק הלשון, למה נקט 'כמוצא', ולמה לא נקט כעל שלל רב, וצ"ת.

הגרע"א [הקדמה לשו"ת מכת"י] כתב לבאר וז"ל, נמשל למי שהולך בדרך ומצא שלל רב עצום ונשגב, קופות קופות של אבנים טובות ומרגליות, עד שאמתחתי בגדיו והתרמיל שבידו צרים מהכיל אף חלק קטן מהאוצר המנוצר, הנה לבו שש ושמח עד הפנינים היקרות שלחק מהן מלוא חפניו, אולם שמחתו מעורבת בתוגה ובצער על שאין לאיל ידו לקחת את הכל, ואת החלק הארי הוא הנלץ להשאיר אחריו.

כיוצא בזה באדם מישראל הלומד תורת ה', כהנה לבו מתענג ועולף על כל דיבור חדש שלמד, על כל השגה חדשה שהשיג, אולם שמחתו היא בדמיון שמחת המוציא שלל רב הרבה ורת מפכי כח ויכולת קליטתו, כי ככל שהוא לומד יותר ויותר בשלימותה 'שש אנכי על אמרתך' אולם שמחתי אינה בשלימות, אלא כמוצא שלל רב, שיחד עם שמחתו הוא מצטער על השלל שנאלף להשאיר בגלל העדר יכולת קליטתו, עכ"ל.

וכפי הנראה מדברי הגרע"א שבא ליישב ענין זה דכתיב 'כמוצא שלל רב', היינו כשמחתו של אותו אדם שעומד על האוצר, מוצא בלשון הווה, כי אז באמת מהולה עצבות עם שמחתו על שאינו יכול לשלול הכל. כמה שהדברים מתאימים עם בעל השמועה הגאון רבי עקיבא איגר, שכשעלה להיות

מדרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

במעלת סיום מסכת

במעלת סיום מסכת, מצינו בגמ' (שבת ק"ט א), "אמר אב"י חיתי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה, עבידנא יומא טבא לרבנן", והנה הרי יש מסכתות קטנות, כמו הוריות, ומכות, ובכ"ז יש בסיומם סעודת מצוה, ואולם במסכת גדולה כמו שבת וב"ב, אם יגמור מאה דף, אין ע"ז דין סעודת מצוה, וכן רואים שאין דין של סעודת מצוה בסיום זמן ממושך של לימוד בהתמדה, ורואים מזה שמסכת שלימה זהו ענין מיוחד, דמסכת שלמה היא "תורה שלימה", וזה מציאות רוחנית מיוחדת, שזה דבר שלם, וכמ"כ חזינן מענין אמירת ההדרן בסיום מסכת שלימה בדוקא.

ואחז"ל (במדב"ר י"ח כ"א) עה"פ בשה"ש "ששים המה מלכות, ס' מסכתות", והנה "מלכות" בלשון יחיד זה "מלכה", ומבוא' דכל מסכת חשיבא "מלכה", והנה הא הגם דיש מלך בלי מלכה אבל אין מלכה בלי מלך, אלא מבוא' בזה, דהלומד מסכת שלימה, הרי הוא בבחינת "מלך" וממילא התורה, שנמשלה לאשה, נעשית בבחינת "מלכה", ולמדים אנו מזה את חשיבות הלימוד של מסכת שלימה. [ואפשר לפ"ז דמה דאחז"ל (גיטין סב, א) "מאן מלכי - רבנן", היינו דוקא בלומד מסכת שלימה].

ולכא' יש להבין היכן מצינו ששים מלכות למלך אחד, וכמו דאין שני מלכים משמשים בכתר אחד, כן גם אין שתי מלכות למלך אחד, והביאור שאם הוא מסיים עוד מסכת הוא מקבל עוד שלימות של "מלכות", וממילא שייכא ביה עוד "מלכה".

והנה כתוב "ששים המה מלכות", והענין בששים, אולי י"ל, דהנה רואים בחז"ל את המספר ששים בכמה מקומות, ע"י מהרש"א (ברכות נז, ב בחידושי אגדות), דכתב דהוא משום שיש דין ביטול בששים, שכשיש כנגד המיעוט ששים, המיעוט בטל לגמרי, וכמאן דליתא, והנה א"י בגמ' (קידושין ל, ב) "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", והנה הלשון "תבלין" היינו שנותן טעם של תורה במהות האדם, אבל אכתי יש יצה"ר, אלא שזה מחלישו מעט אבל אם "ששים המה מלכות", והיינו שנותן טעם של תורה ששים פעמים זה מבטל את היצה"ר לגמרי, והיינו שאין זה רק טעם של תורה, ו"תבלין", אלא שכל מהות האדם היא "תורה" והיצה"ר כמאן דליתא.

ואי' בגמ' (כתובות יז) "כי סמכו רבנן לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא, לא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין, ואמרי לה לא מן חמיסין", ופי' הערוך "חמיסין", "ששונין חומשה של מסכת".

סיום מסכת נותנת הרגשה של חיזוק, כפי שיספר לי א', שמלפנים לא ידע את חשיבות סיום המסכת, ולכן לא היה מסיים, אבל פעם אחת הוא סיים מסכת, והרגיש בזה חיזוק גדול מאוד, ומאז הוא מסיים כל מסכת, דכן היא המציאות, שאם מסיימים מסכת, זה נותן חיזוק לכל הלימוד.

הנה דבר גדול הוא לסיים את המסכת הנלמדת בישיבה, ומן הראוי לידע, כי כל אחד ואחד ראוי לזה, לסיים המסכת, עם החזרות, בחור א' אמר לי שהוא לא חשב לגמור את המסכת, אבל כיון שראה שיש התעוררות לסיים את המסכת, הוא גם ניסה לסיים את המסכת, וישב בבין הזמנים ולמד כל יום כמעט שש שעות רצופות, ובסוף הצליח לסיים, אף שלא חשב שזה יכול להיות, וא"כ כ"א מסוגל לזה.

אמנם יש כאלו שאינם יודעים את הדרך, וסבורים שאם אינם יודעים דרך לזה, מסתמא א"א, אמנם באמת זה אפשרי, וכל מי שבאמת רצה להשיג זאת, מצא את הדרך לזה, [או שמעצמו השיג הדרך לזה, או ע"י יעוץ]. [קונטרס דעת מבינים]

'הזכרת עשרה בני רב פפא בסיום מסכת'

ביו"ד סימן רמ"ו בהגהת הרמ"א סעיף כ"ז: 'כשמסיים מסכת מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה'. וכתב שם הש"ך: 'וכתוב בסוף תשובת מהר"מ מינץ דכשבאין לסיים מסכתא...ויחזרו אחר מנין לומר קדיש דרבנן ועשרה בני רב פפא והיא סעודת מצוה'.

המהרש"ל בים של שלמה במסכת בבא קמא סוף פרק שביעי מביא 'דרוש נאה' שאמר מאור הגולה הרמ"א שמובא גם בשו"ת הרמ"א בטעם הדבר מדוע מזכירים בכל סיום מסכת את רב פפא ועשרת בניו.

וזה לשונו: 'הנה מה שנוהגין ורגילין אנו להזכיר בסיום כל מסכתא רב פפא עם עשרה בניו שהיו מאירים וגדולים בתורה על ידי שהיה עושה להם סעודה בסיום המסכתא כי עשיר היה והיה מחזיק לעוסקי התורה לכן זכה שמזכירין אותו עם עשרה בניו'.

והוסיף שבהזכרת רב פפא ועשרת בניו יש רמז 'כאילו הוזכרו עשרת הדברות כי מלת רב פפא הוא רמז על מעלת משה רבנו ע"ה שנאמר בו דבר אתה עמנו ונשמעה. ועיקר מעלתו של משה רבנו שדיבר עם השי"ת פה אל פה שהוא אותיות פפ"א'. והוסיף לדרוש כיצד נרמזו עשרת הדברות בשמותיהם של עשרת בני רב פפא.

עוד מביא שם הרמ"א טעם נוסף להזכרת שמותיהם של בני רב פפא שרומזים על 'עשרה מאמרות שבהם נברא העולם'. וזה לשונו: 'וכמו שמתחילין אחר סיום התורה בשמחת תורה, בראשית. שאין עומדים על הפרק' 'כדי שלא ליתן פתחון לשטן לקטרג לומר שכבר סיימו התורה ומבטלין ח"ו מהתורה. לכן מתחילין מיד וחוזרין לעסוק בתורה לקרות מבראשית'.

'ולזה ירמזו בני רב פפא בעשרה שמות אלו נגד העשרה מאמרות שבהן נברא העולם בשביל התורה שנקראת ראשית'. ומפרט שם הרמ"א כיצד נרמז בכל אחת מעשרה השמות אחד מעשה המאמרות בהם נברא העולם. בספר 'האשכול' מובאת תשובה של רב האי גאון: 'נשאל ממר רב האי ז"ל בעסק עשרה בני רב פפא שמסדרין תלמידי חכמים שמותיהן כד מסיימי פרקים, אם הם בני רב פפא ואם אביהם אחד או רבים'.

בתשובה שם מביא רב האי גאון את סדר הסיום שהיו בני הישיבה שואלים את המסיים 'הדר מר עלה?' האם חזר על המסכת שמסיים והוא היה משיב: 'הדרנא עלך והדרך עלן דעתן עלך ודעתך עלן לא נתנשי מינן ולא נתנשי מינך לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי יהי רצון מלפניך ד' אלקינן שתהא תורתך עמנו בעולם הזה ולא תנשי מפינו לעולם הבא'. לאחר מכן היו אומרים סימן של כמה מילים שהיה מרמז לשמותיהם של עשרת בני רב פפא.

מדבריו של הרמ"א שכתב: 'שהיה עושה להם סעודה בסיום המסכתא' למדנו שרב פפא מצא לנכון לעשות את סעודת סיום המסכת, לבניו. בניו היו האורחים בסעודת הסיום שלו. בדרך כלל כשרצו לציין דבר חשוב, מצאנו שאמרו: 'עבידנא יומא טבא לרבנן' נעשה סעודה לרבנן וכאן רב פפא עושה את הסעודה לבניו.

הגמ' בברכות לגבי חיוב זימון מביאה: 'שלשה שאכלו כאחת, אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד'. שלשה שאכלו יחד ואחד מהם רוצה לסיים ולברך אין השניים חייבים לזמן כבקשתו.

שואלת הגמ' 'ולא, והא רב פפא אפסיק ליה לאבא מרי בריה איהו וחד'. ראינו שרב פפא ואדם נוסף שאכל אתם הפסיקו סעודתם לבקשת אבא מרי בנו של רב פפא שביקש לזמן.

מתרצת הגמ' 'שאני רב פפא דלפנים משורת הדין הוא דעבד' מה שרב פפא הפסיק לבנו היה 'לפנים משורת הדין'. רש"י במקום מפרש: 'לפנים משורת הדין דאחשביה'. רב פפא עשה לפנים משורת הדין, בגלל שהחשיב את בנו. נתבונן כדרכנו, במה זכה רב פפא שהיו לו עשרה בנים שראוי להזכירם לדורות בכל סיום מסכת. אולי זכה לכך מהיחס החשוב שנתן לבניו. כשעשה סעודה כשסיים מסכת, אורחיו החשובים בסעודה, היו בניו שלו. כשסעד עם אחד מבניו וביקש הבן לסיים ולברך עוד לפני שרב פפא סיים. רב פפא והאדם הנוסף שסעד עמהם הפסיקו מסעודתם 'לפנים משורת הדין' כדי להחשיב את בנו.

כל אדם בטבעו משתוקק שנעריך אותו שנבחין ונשבח מעשה טוב שעשה. על אחת כמה וכמה בן ובת מצפים לכל מילה טובה וחמה מהוריהם. אל נחסוך בכך, נביע את אהבתנו והערכתנו להם, נחשיב ונרומם אותם ונזכה לראות מהם שפע נחת כל הימים.

משתה שבעת ימים (במלכים א' ח'), ועוד ציין להא דכתובות דף ח' ע"א דאם הסעודה מחמת ההילולא אף לאחר ל' יום מברך שהשמחה במעונו, ע"ש.

והמנח"י דחה ראייתו דחינוך ביהמ"ק שאני דהיתה שמחה נמשכת ובכל יום הקריבו עולות, ועוד כתב המנחת יצחק דמלבד המקור משמחת שלמה בחינוך ביהמ"ק יש מקור נוסף בדברי חז"ל שעושיין שמחה בגמרה של תורה מיום ט"ו באב ומשם לא נדע אלא על אותו היום בלבד ושמה מקור זה עיקר, ע"ש באריכות דבריו.

ה] צורת הלימוד. גם כשלומד פרק כאן ופרק כאן ובסוף נשלם המסכת שלא לפי הסדר יש עליו שם סיום מסכת (ראה מנחת יצחק ח"ב עמ' כ"ג וע"ע שו"ת בצל החכמה ח"ב רס"י כ"ח). **קטעים שהוציאו הצנזורה.** מי שלמד את הש"ס והיו חסרים לו בש"ס הבבלי קטעים שהצנזורה הוציאו משם וכן בירושלמי היה חסר קטעים האם זה עדיין נחשב סיום, השיב הגר"ח"ק שקטעים שחסרים מחמת הצנזורה אינם מעכבים בסיום דעיקר הוא השמחה על שסיים את מה שלפניו. **לימוד של סטן.** כשקטן גמר מסכת האם יש על זה שם סיום והאם יש בזה חשיבות של סעודת מצוה כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ד תשו"ק' שגם כשקטן עשה סיום יש עליו שם סיום ואפילו לפטור בזה הבכורות בערב פסח, ויש אומרים שלא נחשב סיום לענין לפטור הבכורות. בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל.

עיון הלימוד

הרב מ. קרליבך

'חתן תורה' בשמחת תורה הוזיל דמעות, ואמר, שהוא כבר חתן עם התורה ארבעים שנה ועדיין אינו מכיר את הכלה.

ואשר מעתה ביאר אאמור"ר הטעם שאין מברכין שהשמחה במעונו בשעת סיום מסכת, שכן כמה שמחה שיש עכ"ז עדיין מהול העצב שעדיין לא השיגו להבין את כל התורה, אשר מה"ט אין מברכין בשעת המילה.

והנראה ליישב קושית המהרש"ל באופן אחר, דהנה בחגיגה [דף יב:] איתא, ריש לקיש אמר שבעה רקיעים הן, ואלו הן, וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכוון, ערבות, ושם איתא דמעון הוא המקום שמלאכי השרת אומרים שירה בפני המקום, ובפירוש רבינו בחיי פרשת כי תבוא כתב בטעם מה שאומרים בשעת וידוי מעשרות 'השקיפה ממעון קדשך', כיון שמתודה על השמחה, והשמחה היא ברקיע 'מעון'.

בספר העיטור [מע' ברכת חתנים] כתב וז"ל, לפי שמעון הוא מקום השיר, כדאמרינן מעון שבו כתות כתות של מלאכי השרת ואומרים שירה לפני המקום, והשירה היא השמחה לפני המקום, כדכתיב החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, לפיכך אומרים שהשמחה במעונו, ע"כ, וביאור הדברים כמש"נ, דמקור השמחה השוררת בהאי עלמא נובע ונולד ממידת השמחה שנמצאת ברקיע המעון.

בירמיהו פכ"ה כתוב, ה' וגו' ממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו, ע"כ, ופרש"י שהקב"ה מתאבל על חורבן בית המקדש, הרי שהבכי של הקב"ה הוא ברקיע הנמצא 'מעון', והאירני לזה הר"ר אולמן, והוא נפלא עם מש"נ שבזמן חורבן בית המקדש החשיכה וערבה מידת השמחה, והקב"ה נעצב על החורבן, ולכן במקום בו שוררת מידת השמחה, שעיקרו בזמן המקדש כנ"ל, בו במקום בוכה הקב"ה על חורבן ביהמ"ק.

הלא למש"נ נראה בישוב קושית המהרש"ל באופן אחר, דהנה כבר נתבאר עפ"י שמענת דחגיגה [דף יב:] שברקיע הנקרא 'מעון' שם מקור השמחה המשתלשת בעולמינו, כי שם כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה בלילה, וחשות ביום מפני כבודן של ישראל האומרים שירה, ונתבאר לעיל מדברי רבינו בחיי שזהו שאומרים בבברכת שהשמחה במעונו, היינו שמקור השמחה נמצא במעונו של השי"ת, היינו ברקיע הנקרא מעון.

הלא למש"נ שענין ברכת 'השמחה במעונו' הוא שהשמחה הנמצאת כאן בעולם באה מן השמחה שבשמים, וכל השפע של שמחה כאן נולד מהשמחה שבמעון, נראה שבשמחת התורה אינו כן, ששמחת התורה אינה נאצלת מהשמחה שבשמים, אדרבה, התורה שבעולמו היא יוצרת את השמחה בכל העולמות העליונים, וא"כ השמחה שבארץ אינה שייכת להשמחה שבמעונו, ולכן אין מברכין בסיום מסכת שהשמחה במעונו, ונפלא.

שמחת הסיום

המנהג ומקור

שנינו בגמ' (שבת ק"ח ע"ב) "אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מדרבנן דשלים מסכתא עבידינא יומא טבא לרבנן", וכתב המהרש"ל (ב"מ של שלמה על מסכת ב"ק סוף פרק ז' סימן ל"ז) דסיום הספר הוא סעודת מצוה לכולי עלמא, ובסוף הפרק כתב "מכאן נהגו כל ישראל לסיים בשמחתא, וליתן שבח והודיה למקום ולפרסם אותה שמחה שזכה לכך, שעושיין סעודה בעת שמסיימין מצוה".

נאמר בגמ' (בבא בתרא קכ"א ע"א) "אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיו"כ, חמשה עשר באב מאי היא, רבה ור' יוסף דאמרי תרווייהו יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה", וכתב הרשב"ם "ואותו יום שפסקו היו שמחין, לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת", וכן כתב בנימוקי יוסף "ומפני שבאותו יום משלימין ומסיימין המצוה היו עושיין שמחה גדולה", ועל סמך דבריו כתב בדרכי משה (יו"ד סימן רמ"ו) דיש לשמוח כשאדם מסיים מצוה.

ורבינו גרשום פירש ח"ל, "ולפי שהיו עוסקין לכרות עצי המערכה היו מתבטלין מתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יו"ט, שמכאן ואילך היו עוסקין בתורה", ומשמע דשמחתם לא היתה על גמר המצוה בלבד, אלא על עצם האפשרות שמהיום יוכלו ללמוד, וכפירושו משמע מהמשך הגמ', דמט"ו באב ואילך חייבים להרבות בלימוד תורה, עיי"ש.

ועפ"ז כתבו האחרונים להסביר דברי המדרש רבה (שיר השירים א' ט') ח"ל, "כך בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה, ויאמר אלוקים שאל נא מה אתן לך, אמר שלמה אם אשאל כסף זהב ואבנים טובות ומרגליות הוא נתן לי, אלא הרי אני שואל את החכמה והכל בכלל וכו', אמר לי הקב"ה שלמה חכמה שאלת ולא שאלת עושר ונכסים ונפש אויבך, והכל החכמה והמדע נתן לך, וע"כ עושר ונכסים אתן לך, מיד ויקץ שלמה והנה חלום וגו', מיד יבוא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש משתה לכל עבדיו, א"ר אלעזר מכאן שעושיין סעודה לגמרה של תורה", (עי' בס' אור זרוע ח"ב סימן ש"ב ובב"י סוף סימן תרס"ט), ויש להעיר דשלמה קבל חכמה שתסייע לו ללמוד תורה, ומיד שקיבל אותה עשה משתה אף על פי שלא גמר ללמוד, וא"כ איך נלמד משלמה המלך שעושים סעודה לגמרה של תורה, וההסבר הוא שאי אפשר לילוד אשה לסיים כל התורה כולה, שהרי נאמר עליה (איוב י"א) "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" אמנם מהות השמחה שבסיים מסכת הוא להבא, דבלימוד התורה לאחר שזכה לטעום את מתיקות התורה הוא מקבל השתוקקות וגעגועים ללמוד עוד ועוד, וכן זה שסיים מסכת אחת מקבל השתוקקות ורצון ללמוד מסכת נוספת, יוצא דע"י שסיימו וגמרו המצוה יש לאדם כלים לעלות בלימוד תורתנו הקדושה ועל זה השמחה, ולשון לגמרה של תורה יש להסביר מלשון גמירי, דהיינו ללמודה של תורה, זה שאנו מתפללים בסיום מסכת כשם שעזרתי לסיים מסכת וכו', כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים. זה הביאור בשמחתו של שלמה המלך ששמח בחכמה שקיבל כלים ואפשרויות להתעלות בלימוד.

עפ"ז כתבו לפרש דברי הגמרא (בשבת קי"ח) "אמר אביי דכי חזינן צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידינא יומא טבא לרבנן" ודייק "לרבנן" דווקא משום שאחרים עלולים לטעות ולחשוב שהשמחה היא ע"כ שכבר סיימו בעוד שמח"ח שזכו לטעום טעמה הערב של התורה הם בלבד מבינים שעיקרה של שמחה אינה על הסיום אלא על שנתווסף להם עתה רצון וחשק ללמוד יותר ויותר, ועל הקבלה להבא ביכולת להוסיף ללמוד הם שמחים כעת.

מובא ברשימות ושיעורים (על מסכת סוכה בדף רצ"ט) בשם הגאון רבי משה סולבייצקי בן הגר"ח זצ"ל, ח"ל "החשיבות של סיום התורה אינה בכך שגומרים זאת הברכה לעיני כל ישראל, אלא החשיבות במה שמתכוונים שוב להתחיל בבראשית ברא, כי באמת לא נזכר בכתוב ששלמה עשה סיום לתורה, אדרבה שלמה היה "חתן בראשית" ולא "חתן תורה", הקב"ה הבטיח לו לב חכם ונבון שיוכל להבין התורה, ונתן לו האפשרות להתחיל ללמוד התורה עוד פעם ביתר שאת ועמקות, כי גם מקודם היה שלמה "גאון גדול" אבל הבטחת הקב"ה נתנה לו אפשרות ללמוד באופן עמוק ביותר, ובזה שאמר לו ה' "הנה נתתי לך לב חכם וגו'" נעשה לחתן בראשית.

כתב הנצי"ב בסוף העמק שאלה (שאלתא קע"א) לפרש ענין השמחה בגמרה של תורה, דהוא משום ששנינו באבות דרבי נתן (ריש פכ"ח) "ר' נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של

תורה", וידוע דשמחת השגת דבר האהוב הוא עד כלות הנפש. וכתב עוד (בשאלתא מ"ו אות ה') דלשיטת התוס' מה שמברכין אקב"ו על הלל בשמחת תורה אינו משום ספיקא דימא של שמיני עצרת, אלא משום גמרה של תורה, ויש סמך לזה מהכתוב בחנוכת המזבח דשלמה ועזרא "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", היינו שאמרו הלל כמו ביו"ט. חמש"כ בספרי (פרשת בהעלותך) על הפסוק "וביום שמחתכם ובמועדיכם וכו'", ולא נתבאר מה זה "יום שמחתכם" זולת מועד, אלא מדובר על חנוכת המקדש והמזבח שאין שמחה בישראל יותר מזו, וכמובא בגמ' (סוף תענית) "ביום חתונתו" זה מתן תורה, "וביום שמחת לבו" זה בנין ביהמ"ק. וכמ"כ היא שמחת ישראל עם הקב"ה ועבודתו, כלשון הכתוב (בנחמיה י"ב) "כי שמחת יהודה על הכהנים ועל הלייים העומדים" וע"ז כתוב "וביום שמחתכם", והמצוה לתקוע בחצוצרות כמו במועד, וכן עשו בימי שלמה ועזרא, ומיום שחרב ביהמ"ק אין להקב"ה שמחה כביכול אלא עם אהלי תורה (ברכות ח' ע"א), וכן אין ישראל שמחים אלא עם התורה, ובעת גמר התורה ה"ז כמו גמר בנין ביהמ"ק, ועל זה ראו לומר הלל ולברך, עכ"ז.

סעודת סיום מסכת

כתב הרמ"א (יור"ד סימן רמ"ו) "כשמסיים מסכתא מצוה לשמוח ולעשות סעודה ונקראת סעודת מצוה" ומכיון שסעודת סיום מסכת נחשב לסעודת מצוה מוצאים אנו מספר הלכות הנובעות מזה. בשבוע שחל בו תשעה באב אף שאסור לאכול בשר ולשתות יין. אולם בסעודת מצוה כגון ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת מותר לאכול בשר ולשתות יין כמבואר ברמ"א (א"ח סימן תקנ"א). ובמג"א (שם) כתב בשם ס' אמרי שפר דגם בגמר מצוה נחשב לסעודת מצוה, משמע נגליין מהרש"א יור"ד שצ"א (עי' שו"ת אפרקסטא דעניא סימן קס"ב). המנהג אצל הצדיקים לעשות סעודה גדולה ברוב עם ביום "זאת חנוכה". בס' ליקוטי מהרי"ח כתב מקור למנהג זה משום שעושיין סעודה לגמר מצוה. וכמ"כ הרמ"א הנ"ל וכפי שמובא בא"ד סימן תרס"ט. עוד נפקא מינה לסעודת מצוה אנו מוצאים בשו"ע (א"ח סימן רמ"ט ס"ב) שאסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת, אולם סעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן מותר. וכתב ע"כ בביאור הלכה דה"ה לסיום מסכת חשיבא סעודת מצוה ומותרת. ולכן בע"פ שהתענית צריכים להתענות נפטרים ע"י סעודת סיום מסכת, שהרי הוא סעודת מצוה (עי' בס' יוסף דעת חלק יור"ד סימן שצ"ט ובשו"ת אגרות משה א"ח סימן קנ"ז).

כתב ב"מ של שלמה (מסכת ב"ק סוף פרק שביעי) דמהגמ' שבת קי"ח הנ"ל מבוואר דאפילו מי שלא למד את המסכת, מצוה רבה שישמח עם המסיים, דהרי אביי אעפ"י שהוא עצמו לא סיים, אפ"ה היה עושה יו"ט לרבנן, ומשמע שהיה מזמין אף אחרים עמו. וכך משמע במהרש"א (שם) בחידושי אגדות) וכך כתב במג"א (סימן תקנ"א). וידוע מש"כ הגר"א שגם אלה השומעים אם הסיום הגם שלא למדו יש להם שכר טוב, כי אותיות הנעלמים של סיום עולה כמו אותיות הגלויים, דהיינו אות ס' של מלת סיום היא נגלית והגמטריא שישים, ומ' וכו' הנעלמים הם ג"כ באותו חשבון היינו ג"כ שישים, וכן האות י' ממילת סיום האות י' הנגלה הוא עשרה, והאות ו' וד' הנעלם ג"כ עשרה, וכן האות ו' וז' וכן מ"ם, ובא זה להורות דהנעלמים מהסיום היינו השומעים מהמסיים יש להם ג"כ מצוה כהמסיים זה נחשב להם ג"כ מצוה, וכ"כ במשנה ברורה (א"ח סימן ת"ע) דנוהגים להקל בער"פ בתענית בכורים שיכולים לאכול על סוף המסיים הגם שהם לא למדו. בשו"ת יוצר יוסף (סימן ז') מביא בשם הרה"ק מאפטא זצ"ל הגם דנחשב גם לשומעים סעודת מצוה, עכ"ז אמר דוד המלך ע"ה (תהלים כ"ו) "זעם נעלמים לא אבוא", ר"ל אינו רוצה להיות מהנעלמים מסיום בלבד, כי אם מהלומדים ושונים הלכות בעצמם.

ומן הראוי לציין דבריו של מחולל "דף היומי" הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל ראש ישיבת חכמי לובלין

מובא בגמ' בכורות דף ח' שישנה התאמה בימי העיבור שבמינים השונים בין החי והצומח, חדשי העיבור של בהמה דקה שהם חמשה מתאימים לזמורת גפן הנותנת פירות לסוף חמשת חדשים מיום נטיעתה וכיו"ב, יוצא מן הכלל **הוא הנחש**, לאותו רשע שמסמל את הנחש הקדמוני שהוא "מקור הקליפות" לא מצינו חבר, ימי העיבור שלו הם שבע שנים ובצומחו אין למצוא נטע שיתאים לו. והנה ב"דף היומי" אנו מבינים פירות רק כעבור שבע שנים, כי כידוע בלימוד של דף ליום מסיימים את הש"ס אחת לשבע שנים. זוהי איפוא התשובה והתיקון לחטא הקדמון, התורה היא "עץ הדעת", האילן הזה הוא המשקל כנגד הנחש, ה"דף היומי" הוא שיתן פירות שימתיקו ויתקנו כל מה שקלקל הנחש הקדמון.

הודעה משמחת

בסיעתא דשמיא, ולבקשת ציבור הקוראים, אנו מתחילים אי"ה מסגרת נוספת של הפצת העלון במייל, המעונינים להצטרף יעלחו בקשה למייל: MISAVIV1000@GMEIL.COM

הופיע ויצא לאור

"מסביב לשולחן"

על חמישה חומשי תורה בעימוד חדש ומאיר עיניים 50 נושאים על פרשיות התורה

להשיג: ספרי הישיבה

אשת חיל

מדרשים, נפתר, ראשונים, אחרונים, הפסדות

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות המפרים

הנושאים הבאים

וחי- הצוואה בהלכה, אביך ציוה לפני מותו (נ טז), מכאן שמצוה לקיים דברי המת (אברבנאל פמ"ט), שמות- המוהל בהלכה, ותקח צפורה צור ותכרות את ערלת בנה (ד, כה), אשה לאו בת מילה (ע"ז כז א).